

Eski Eser Yağması ANADOLU'YU NASIL SOYDULAR

YAZAN: Mehmet ÖNDER

1

Truvalı Helena'nın hazinesi de çalındı

Alman tarihçi Schliemann, Helena'nın takılarını çaldıktan sonra onlarla karısı Sophia'yı süslemiş ve bir de fotoğrafını çekmişti

Alman tarihçi Çanakkale'den çaldığı hazineleri, Osmanlı devletinin haberi olmadan Atina'ya kaçırmış ve buradaki muhteşem villasına yerleştirmişti

1870

yılının Mart ayında Osmanlı devletine bir müracaat oldu.

Müracaatı yapan

Heinrich Schliemann adlı zengin bir Alman'dı. Çanakkale Boğazı'nın yama-cındaki Hisarlık Tepe'de kazı yapmak istiyordu. Elinde birtakım haritalar vardı. Onun bu müracaatını Alman ve Avusturya elçileri ısrarla destekliyorlardı. Gerekirse araziyi satın almak istediklerini, çıkacak eserlerin yarısını Osmanlı devletine bırakacaklarını, amaçlarının yalnız tarihe hizmet olduğunu söylüyorlardı. Osmanlı devleti, ötekiler olduğu gibi Heinrich Schliemann'a da Hisarlık Tepe'de arkeolojik kazı yapmasına izin verdi.

Heinrich Schliemann, 1822'de, Almanya'nın Mecklenburg şehrinde doğmuş, zengin bir ailenin çocuğuydu. Arkeoloji, tarih ve Şarkiyat tahsili yapmış olmasına rağmen genç yaşında ticaret hayatına atılmış, zahire tüccarlığından büyük bir servet yapmıştı. Eski Yunan tarihine tutkusu yüzünden Grekçeyi öğrenmiş, Homeros'un İlyada adlı eserini başından sonuna kadar ezberlemişti. Bu tutkusuyla, 1860 yılında Yunanistan'a yerleşti. Büyük bir malikâne satın alarak Yunan tarihi ile ilgili bütün kitapları burada topladı. Sürekli okuyordu. Homeros'un şiirleriyle o kadar büyülenmişti ki, İlyada destanında da adı geçen kahramanların yaşadıkları yerleri görmeye, hatta meşhur Tahta At efsanesinin geçtiği Truva (Troya) şehrinin yerini bulmayı amaç haline getirmişti. Bu uğurda bütün servetini harcıyabiliyordu. Hele Truva'nın yerini keşfedebilirse, burayı kazacak, Truva Kralı Priamos'un burada gizlediği söylenen dillere destan hazinesine sahip olacaktı. Artık Truva ve Priamos'un hazinesi rüyalarına giriyor, Truva'nın yerini bulabilmek için geceli-gündüzlü araştırmalarını sürdürüyordu.

Bunun için birkaç kez Çanakkale'ye gidip-gelmış. Boğaz'ın iki yakasında günlerce dolaşmış. Sonunda kararını verdi. Bütün araştırmaları, Hisarlık Tepesi yerinde eski Truva şehrinin bulunduğunu gösteriyordu. Kazıya bu tepeden başlayacaktı.

Heinrich Schliemann, 1869 yılında Sophia adlı, öğretmen olan Yunanlı bir kadınla evlenmiş, İstanbul'a gelerek Osmanlı devletinden kazı izni almıştı. 1870 yılı Nisan ayında Hisarlık Tepesi'nde,

kazılarına başladı. Üst tabakalar açıldıktan sonra daha derinlere indi. Buluntular arasında seramik kap-kacak, kandiller, madeni eserler, sonradan (Truva II) diye adlandırılan M.Ö. 2500-2300 yılları olarak tarihlendiriliyordu. Kazılar iki ay kadar sürdü. Schliemann, buluntuları son bir defa değerlendirdikten sonra, kazı defterine bir kayıt düşü: (Truva'yı buldum!) Evet, Schliemann doğru söylüyordu. Yıllarca rüyalarına giren efsaneler şehri Truva'yı bulmuştu.

Heinrich Schliemann'ı Truva'yı keşfinden daha çok, Kral Priamos'un hazinesi ilgilendirmektedir. Onun için, ilmi bir arkeolojik kazının gereği olan şehir tabakalarını, bulunan temelleri korumak, kazı buluntularını devirlerine göre değerlendirmek yerine, bir define arayıcısı gibi hareket ederek, sistemsiz kazılarla toprağı allak-bullak etmiştir.

Schliemann, 1870 yılında başladığı kazılarını 1871 ve 1872 yıllarında da aynı hırs ve heyecanla sürdürmüştü, kazıdan çıkarılan topraklar ayrı ayrı tepeler oluşturmıştı. Kazı buluntuları olan seramikler, kemik ve madeni eserler bir müzeyi dolduracak kadar çoğalmıştı. 1873 yılı baharında yeniden başladığı kazılarda, kerpic duvarlı bir saray kalıntısına rastlamış, bütün gücünü bu kalıntıların titizlikle temizlenmesine toplamıştı. O yılın Haziran ayının ortalarında bir duvar kalıntısına giz-

lenmiş bir zırh parçası, bir gümüş tabağın meydana çıkarılması ile kazıyı hemen tatil etmiş, işçileri dağıtmış, gece ay ışığında karısı Sophia ve güvendiği iki adamı ile bu duvarı kazmaya başlamış, derken bir-iki saat içinde, gerçekten de aradığı hazineleri bulmuştu. Definenin buluntuları teker teker meydana çıkarıldıkça cılgına dönen Schliemann, toz-toprak içinde: (-Priamos! Sonunda yakaladım seni!.. Artık hazinelerine ben sahibim) diye çığlıklar atmış, gece yarısı bütün hazineleri karısı ile birlikte kazı evine toplamıştı. Kazı evinde karyolasının altına gizlediği define buluntularını başka kimseye göstermemiş, birkaç gün sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi, işçilerini toplayarak normal kazılarına devam etmiştir.

Schliemann'ın bulduğu define, gerçekten Priamos'un gizlediği hazine mi idi?

Eşyalar arasında özellikle çoğu telkârı işçilikte, ustalıkla yapılmış altın süs eşyaları, kolyeler, küpeler, bilezikler, yüzükler, diademler (alınlıklar), altın ve gümüş kupalalar, tabakalar, saç iğneleri, fibulalar (çengelli iğneler), elbise düğmeleri, hançer ve kalkanlar ve daha bir sürü değerli eşya vardı. Bunlarla güzel Helena adını verdiği karısı Sophia'yı süsleyerek bir de fotoğrafını çekmişti. Hazineleri bulan Schliemann için şimdi tek bir mesele vardı. Bunları, Osmanlı devletinin haberi olmadan Atina'ya kaçırmak. Bunu da becerdi.

1871'de Truva'da kazı yapanlar, soldan başlıca H. Schliemann.

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren, Doğu ülkelerinde tam bir eski eser soygunu başlamıştı. Soygun giderek büyük boyutlara ulaşıyor, bu alanda süper devletler birbirleriyle yarış ediyorlardı. Bu, "Büyük soygun"du.

İşin garibi, bu soygun ve yağma döneminde bir kul çıkıp da: "Durun, ne hakla bu kazıları yapıyor, eserleri taşıyorsunuz?" demediği gibi, devlet yöneticileri yabancı elçilerin aracı oldukları kazı isteklerine yardımcı oluyor, gerekli izni kolayca veriyorlardı. Hatta, bir yabancı elçinin kazı izni istegini, devrin padişahı, masraflarını da karşılayarak yerine getiriyor-du.

Eski eser yağması yapılan yerlerin çoğu Osmanlı toprağıydı. Elçiler, bu yağma döneminde en verimli medeniyet hazinelerinin yattığı topraklarda, Babili'den arkeolojik kazı yapma iznini alabilmek için türlü entrikalar çeviriyor, rüşvet, hediye, siyasi baskı gibi her türlü yolları kullanıyorlardı.

Her ne kadar Müşir Ahmed Paşa'nın çabalarıyla İstanbul'daki Aya İrini Kilisesi'nde ilk müze kurulduysa da bu müze daha çok eski Türk silahları koleksiyonu ile bir askeri müze niteliğinde idi. Arkeolojik ve tarihi sanat eserlerinin derlenip değerlendirildiği bir devlet müzesi, "Müze-i Hümayun" adıyla daha sonra kurulmaya başlanmış, bu müzenin başına da önce bir İngiliz, sonra da bir Avusturyalı, daha sonra da bir Alman müdür getirilmişti. Eski eser konusunda bilgili oldukları anlaşılan bu yabancılar, bir Alman yazarın dediği gibi "İstanbul'u önemli bir müze şehri haline getirmekten daha çok kendi ülkelerindeki müzeleri zenginleştirmek amacını güdüyorlardı." Durum bu kadar acıydı. İlk Türk müzesi ve Eski Eserler Müdürü olan Osman Hamdi Bey, 1881 yılında atanmıştı. Osman Hamdi Bey, bir taraftan İstanbul'da büyük bir müze binası inşaatını başlatırken (şimdiki İstanbul Arkeoloji Müzesi), diğer taraftan 1883 yılında yeni bir (Eski Eser Nizamnamesi) çıkartarak yabancıların eski eser yağmacılığını önlemeye çalışmış, Nizamname'nin 37. maddesine (Memalik-i Osmaniye'de keşfolunan asar-ı atıkanın memalik-i ecnebiyeye ihracı memnudur) hükmünü koydurmuştur. Ondan önceki Nizamname hükümleri, meydana çıkarılan eski eserlerin, çıkarılan ülke ile Osmanlı ülkesi arasında paylaşılması gibi, esnek, kaçırdırma müsait ifadeler taşıyor, çoğu saman çıkarılan eserler, çıkarılan ülkeye bütünüyle bağışlanı-yordu.

Osman Hamdi'ye kadar, olan olmuş, giden gitmişti. Bunlar nelerdi? Bunları teker teker saymak, burada mümkün olamamaktadır. Konuyu genelinde ele alarak bazı örnekleri burada sergilemek istiyoruz.

H. Schliemann'ın Güzel Helena adını verdiği karısı Sofia, Truva'da bulunan değerli takılarla (üstte). Truva'da bugün "Tahta At" in bir modeli var. Turistler, önünde fotoğraf çekiliyor, 4500 yıllık bir geçmiş hayal ediyorlar (solda).

Truva hazinelerini bulan ve kaçıran H. Schliemann.

Truva hazinesi, bir süre sonra, Schliemann'ın Atina'daki muhteşem villasına yerini almıştı.

Schliemann'ın Truva kazıları bir süre daha sürdü. Hazineye gelince, bu paha biçilmez eserleri Berlin'e götürdü. Başta Alman İmparatoru Wilhelm I. olmak üzere, Alman ilim akademileri, Schliemann'ı törenlerle taltif ediyor, maddiyatlar, plaketter veriyorlardı. Schliemann, Truva hazinesini Alman müzelerine bağışlamıştı. Hazine önce Berlin'deki Charlottenburg Sarayı'nda sergilendi. 1890 yılında ölümünden sonra Pergamon (Bergama) Müzesi'nde yerini aldı. İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu müzede saklanan eserler, İkinci Dünya Savaşı sırasında sığınıklarda korunmuşsa da, Berlin'in Ruslar tarafından işgalı günlerinde birden ortadan kaybolduklar görüldü. Truva hazinesinin, işgalci askerlerce yağma edildiği söylentileri yayıldı.

Son aylarda Sovyet Rusya'nın dağılması ile birçok gizli sırlar da ortaya çıkmaya başladı. İngiliz gazeteleri, Berlin'den Rusya'ya taşınan Truva eserlerinden çok büyük bir koleksiyonun halen eski adıyla Leningrad, şimdiki adıyla Petersburg şehrindeki ünlü Hermitage Müzesi depolarında bulunduğunu, bunların tekrar Berlin'e getirilmesi konusunu ortaya koydular. Ne var ki bu koleksiyonun mahiyeti henüz bilinmiyor. Gerçekten bu koleksiyon Schliemann'ın Truva'dan kaçırdığı hazineyse, Türkiye'nin bu konuda duyarlı olması, eserlerin gerçek sahibi Türkiye'ye iadesi gündeme gelmelidir. Gelmelidir, çünkü bu konuda alınmış milletlerarası anlaşmalar ve kararlar var.

Bugün, Türkiye'de, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, hatta Truva'daki küçük müzede, bir kısım Truva eserleri sergilenmektedir. Bu eserler, Schliemann'dan sonra Türk arkeologlarının Truva'da yaptığı kazılarda meydana çıkarılmıştır. Ne yazık ki, bu buluntular, asıl Truva hazinesinin yanında çok sönük.

SÜRECEK